

РАЗШИРЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ – МИСИЯ ВЪЗМОЖНА?

*Гл. ас. д-р Гергана Рагойкова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Политология“*

През 2012 г. Европейският съюз получи Нобелова награда за мир заради приноса си за напредъка на мира, помирението, демокрацията и човешките права в продължение на повече от шест десетилетия и за ключовата си роля в трансформирането на Европа от „континент на войната“ в „континент на мира“. В мотивите за връчването на това високо отличие се подчертава, че последователните разширявания на европейското обединение играят решаваща роля за осигуряването на стабилност на Стария континент¹.

Още през 50-те години на миналия век държавите учредителки са имали приобщаващата визия за ЕС, оставяйки вратата отворена за други демократични държави, а подпомагането на страните, желаещи да се приобщят, винаги е било ключов приоритет. Многократно се подчертава, че основният стремеж е да се задълбочава солидарността между европейските народи, като в същото време се зачита и пази тяхното многообразие. Разширяването не се свежда единствено до територии, но най-вече до разпространяване на общоевропейските ценности и по-нататъшно задълбочаване на интеграцията.

Като цяло по отношение на политиката на разширяване на Европейския съюз има сравнително ясно оформен консенсус, който дори последните години на несигурност и кризи трудно могат да разклатят. В настоящия момент европейското обединение е изправено пред може би най-сериозната криза от своето създаване и се чуват все повече гласове, че има опасност от неговото разпадане. „Европейската перспектива“ все още удържа и структурира в достатъчна степен поведението на страните кандидатки, но без ясно очертан път към членство, като това статукво все повече ще става пробле-

¹ The Nobel Peace Prize 2012 to the European Union (EU) - Press Release“. Nobelprize.org. Nobel Media AB 2014. Web. 3 May 2016.

матично². Същевременно процесът на разширяване е дълъг и съпътстван от редица трудности и въпросителни. Той е силно повлиян от новите предизвикателства пред Европейския съюз в икономически, политически и геостратегически план.

Политиката на разширяването е най-силният инструмент на Европейския съюз за упражняване на влиянието и стимулиране на демократичното развитие на съседните му държави. През последните години „романтиката“ на европейската интеграция като кауза губи силния си политически заряд за елитите на страните кандидати - те са наясно, че ще станат членове на ЕС, но също така, че това е изключително дълъг и тромав процес. Когато той се забавя още повече, както в момента, някои открито се чудят дали изобщо си струва – въпрос, заради който Брюксел може би ще се наложи да плати скъпа цена.³

В обозримо бъдеще съществуват две основни посоки за бъдещо разширяване на ЕС – към Западните Балкани и към Турция. И двете имат ключово геополитическо значение. Едната линия на разширяване – към Западните Балкани, извежда на преден план хомогенизацията на европейското пространство и директното прилагане на политиката за управление на конфликти. Другата посока на разширяване – към Турция, е важна с оглед на приближаването на ЕС към новия център на международните отношения – Близкия Изток и Северна Африка.

Западните Балкани и перспективите за членство в ЕС

Регионът е засегнат тежко от бежанската криза. За година и половина през Западните Балкани, и по-специално Македония и Сърбия, са преминали транзитно огромен брой граждани на трети страни. Повече от всякога предизвикателството, което представлява миграцията, е причина за по-активно сътрудничество със страните, обхванати от разширяването, като ЕС предоставя значителна подкрепа за тази цел. Продължават да са налице сериозни проблеми, свързани с държавността, като например междуетническо напрежение, нерешени поствоенни въпроси, прояви на краен национализъм. В някои страни се наблюдава оспорване на суверенната държавна власт⁴. Държавите са в период на преход към демокрация, но тяхната начална точка е много по-изостанала в сравнение с тази на Централна и Източна Европа. В действителност по отношение на Западните Балкани опитът на ЕС от голямото Източно разширяване съвсем не е достатъчен, защото се наблюдават нови и изключително сложни за преодоляване проблеми и предизвикателства. В региона са налице много вътрешни и външни проблеми,

² Шопов, В. (2013), Европейската политика на разширяване - мисия замразена, сп. „Дипломация“, бр. 10, окт. 2013

³ Sojic, M. (2016), EU Enlargement to the Western Balkans: Out of Sight, Out of Mind? Policy Paper, Czech Visions for Europe, European Visions for the Czechs, Institute for European Policy, February 2016.

⁴ Elbasani, A. (2013), European integration and transformation in the Western Balkans: Europeanization or business as usual? Routledge, 2013.

които налагат преосмисляне на методите, заложили в политиката на разширяване. Като цяло ЕС е предпазлив по отношение на членството на Западните Балкани, като едва след срещата на Европейския съвет от юни 2008 г. поема по-сериозен ангажимент по този въпрос, като подчертава, че *„...те следва да достигнат до статута на държави кандидатки в съответствие със собствените си заслуги, като крайната цел е тяхното членство в Европейския съюз.“*⁵ От своя страна, през 2014 г. Европейската комисия също потвърди „ясната перспектива за членство в ЕС“, но само ако тя е базирана на ясни критерии и на принципа на индивидуалния напредък и заслуги на всяка една от страните кандидатки.⁶

При встъпването в длъжност на новата Европейска комисия през ноември 2014 г. председателят Жан-Клод Юнкер заяви, че в рамките на неговия мандат не се предвижда ново разширяване на Европейския съюз. Същевременно той добави, че всички държави от Западните Балкани ще получат своята европейска перспектива. Година по-късно той модифицира своята теза с думите: „Един ден ще трябва да преосмислим европейската архитектура така, че група държави ще правят неща, всички неща, заедно, а други ще се позиционират в орбити, различни от ядрото“. Юнкер допълни, че *„...в крайна сметка няма да бъде възможно 33, 34 или 35 страни да се развият с една и съща скорост, в една и съща посока.“*⁷ Така на практика той затвърди подкрепата си за небезизвестната доктрина за „Европа на две скорости“. По-важен е въпросът дали подобно развитие в близко бъдеще би създавало пропаст между богатите и стари държави членки и по-слабо развитите новоприсъединили се държави.

В няколко годишни доклада Европейската комисия прави анализ доколко страните от Западните Балкани и Турция изпълняват поетите ангажименти за подготвяне за пълноправно членство в Европейския съюз. При представянето на годишния пакет от документи относно разширяването през ноември 2015 г. еврокомисарят по политика за съседство и преговори за разширяване Йоханес Хан заяви: *„Настоящата бежанска криза показва колко е важно тясното сътрудничество между ЕС и страните от Югоизточна Европа. Процесът на разширяване на ЕС, обхващащ Западните Балкани и Турция, е мощно средство за укрепване на принципа на правовата държава и правата на човека в тези страни. Освен това този процес стимулира изграждането на по-силна икономика и регионално сътрудничество. Наличието на ясна европейска перспектива постепенно преобразява държавите, които са наши партньори, и укрепва стабилността в региона около ЕС. Следователно твърдият ангажимент, който сме поели по отношение на разширяването*

⁵ Европейски съвет (2008), Заключение на председателството, 19-20 юни 2008, Брюксел.

⁶ Европейска комисия (2014), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015, Brussels, 8 October 2014.

⁷ European Commission Press Release – Listening to You – President Juncker Holds Citizens' Dialogue in Brussels, 18 November 2015.

*на ЕС и на свързаните с него условия, представлява дългосрочна инвестиция в сигурността и просперитета на Европа.*⁸

През 2015 г. Европейската комисия въведе нов и по-строг подход към извършваните от нея оценки на напредъка по пътя към присъединяването. Приетата стратегия обхваща целия мандат на институцията. Важно е да се отбележи, че освен докладването за напредъка, специално се акцентира върху това дали и доколко страните кандидатки са готови да поемат задълженията, произтичащи от членството. В докладите се използват хармонизирани таблици за оценка, като целта е да се наблегне върху съпоставимостта на държавите и процесът да стане по-прозрачен и с възможности за осъществяване на по-голям контрол върху реформите.⁹ Нещо повече, този формат представлява допълнителен стимул за държавите да ускорят ключовите реформи на принципа на конкуренцията и обмяната на добри практики.

Черна гора на този етап е добрата новина на Западните Балкани, с 20 отворени преговорни глави. Тази година се навършват десет години от обявяването на независимост, страната се готви за парламентарни избори, а на 19 май 2016 г. беше подписан Договорът за присъединяването ѝ към НАТО. В доклада на ЕК се приветства стабилният напредък в преговорите за присъединяване към ЕС на Черна гора, но същевременно се отбелязва, че корупцията продължава да представлява сериозен проблем, най-вече в сферите на обществените поръчки, здравеопазването и образованието. Черна гора играе важна роля в ръководените от ЕС мисии за овладяване на кризисни ситуации и прилагането на международните ограничения, включително тези, в отговор на анексията на Крим от Русия и събитията в Източна Украйна.¹⁰

Албания подава молба за членство в ЕС през април 2009 г., като само няколко месеца по-късно Европейската комисия излиза с оценка, че страната все още не е изпълнила в необходимата степен критериите за членство, за да бъдат започнати официални преговори за присъединяване. През юни 2014 г. Комисията публикува доклад относно напредъка на Албания в областта на реформата на съдебната система и борбата срещу корупцията и организираната престъпност. След този доклад, на заседанието си от 26 - 27 юни 2014 г. Европейският съвет решава да предостави на Албания статут на страна кандидатка.¹¹ Според Заключенията на Съвета на ЕС относно разширяването и процеса на стабилизиране и асоцииране от декември 2015 г., реформата в съдебната система е основополагаща за по-нататъшния напредък на преговорите. Друга празнота е липсата на достатъчно ефективни „законодателни и политически

⁸ Европейска комисия – Съобщение за медиите – Западните Балкани и Турция: процесът на разширяване е от основно значение за по-голямата икономическа и политическа стабилност в региона, Брюксел, 10 ноември, 2015 г.

⁹ European Commission Fact Sheet – What's New in the 2015 Enlargement Package? Brussels, 10 November 2015.

¹⁰ Европейски парламент (2016), Резолюция на Европейския парламент от 10 март 2016 г. относно доклада за Черна гора за 2015 г. Страсбург, 2016 г.

¹¹ Council of the European Union (2014), Council conclusions on Albania. General Affairs Council meeting, Luxembourg, 24 June 2014.

мерки за по-голяма защита на правата на човека, за укрепване на политиките за борба с дискриминацията, в това число равното третиране на всички малцинства.¹² В съответната резолюция на Европейския парламент относно доклада за Албания се подчертава поредицата от стъпки в правилната посока, които е направила страната, но същевременно се отбелязва, че е необходимо да се отстранят *„съществуващите недостатъци във функционирането на съдебната система, включително въпроса за независимостта ѝ от другите власти, политическата намеса, селективното правосъдие и ограничената отчетност, високото равнище на корупция“*, като се изразява и съжаление, че *„поради липсата на дух на сътрудничество и компромис в рамките на албанската делегация понастоящем воденето на съдържателен дебат в рамките на Парламентарния комитет по стабилизиране и асоцииране ЕС – Албания е невъзможно“*¹³.

На 15 февруари 2016 г. Босна и Херцеговина подаде молба за членство в Европейския съюз. В общо изявление на Върховния представител на ЕС по въпросите на външните работи и политиката за сигурност г-жа Федерика Могерини и комисаря Йоханес Хан се казва, че днешният ден е *„празник за всички нас: само преди 20 години на Балканите бяха изписани едни от най-ужасяващите страници от европейската история. Днес обаче празнуваме предприемането на поредната стъпка към обединен и умиротворен континент“*¹⁴. Подчертава се, че макар пред Босна и Херцеговина да има ясно очертана европейска перспектива, на този етап е твърде рано да се говори за каквито и да било срокове. Подчертава се, че инициативата за подаване на кандидатура за членство принадлежи изцяло на народа и правителството на Босна и Херцеговина.

Сложна, но не особено обнадеждаваща е ситуацията с перспективата за присъединяване към ЕС на Македония, защото страната и към момента продължава да не намира изход от тежката политическа криза, която по думите на посланика на ЕС в Скопие *„продължава прекалено дълго“*. Според Резолюцията на Европейския парламент от март 2016 г. се призовава политическото ръководство на Македония за незабавно провеждане на реформи, подготовка на предсрочни свободни и честни избори и проправяне на пътя към началото на преговорите за присъединяване към ЕС. Присъединяване, което се чака вече от десетилетие.¹⁵ На фона на протестите, обхванали страната, основните политически сили в Македония бяха призовани със сътрудничеството на ЕС да проведат консултации във Виена през месец април 2016 г., но най-голямата

¹² Съвет на ЕС (2015), Разширяване и процес на стабилизиране и асоцииране – Закljučения на Съвета, Брюксел, 15 декември 2015 г.

¹³ Европейски парламент (2016), Резолюция на Европейския парламент от 14 април 2016 г. относно доклада за Албания за 2015 г. Страсбург, 2016 г.

¹⁴ European Commission Statement - Joint statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini and Commissioner Johannes Hahn on the occasion of Bosnia and Herzegovina submitting membership application, Brussels, 15 February 2016.

¹⁵ Европейски парламент (2016), Резолюция на Европейския парламент от 10 март 2016 г. относно доклада за Македония за 2015 г. Страсбург, 2016 г.

опозиционна партия, социалдемократите на Зоран Заев, отказаха да се включат в разговорите. Те трябваше да се проведат в присъствието на европейския комисар за разширяване и съседство Йоханес Хан и трима членове на Европейския парламент, но след техния провал и задълбочаването на политическата криза европейската перспектива пред Македония е все по-далечна.

Сърбия започна преговори за присъединяване към ЕС през 2015 г., като в своя доклад относно разширяването Съветът на ЕС *„приветства значителните стъпки, предприети от страната, които доведоха до отварянето на първите глави за преговорите за присъединяване.“*¹⁶ Същевременно през април тази година Хърватия охлади надеждите на сръбското правителство за безпроблемни преговори, след като изрази съмнения относно състоянието на върховенство на закона в Сърбия. Загреб изведе три причини за своето вето: състоянието на хърватското малцинство в Сърбия, отношенията между Белград и Международния наказателен съд за бивша Югославия в Хага и юрисдикцията на сръбските съдилища за военни престъпления, извършени в други части на бивша Югославия. В отговор сръбският министър-председател заяви, че Хърватия няма основателни причини за подобно решение, както и че Сърбия няма да позволи на никого в Европа и целия свят да я изнудва, унижава и принизява по какъвто и да е начин.

Разбира се, основният момент в преговорите за присъединяване на Сърбия са отношенията с Косово. В своя доклад от февруари 2016 г. Европейският парламент подчертава, че „пълното нормализиране на отношенията между Сърбия и Косово е важно условие за присъединяването на Сърбия към ЕС“ и призовава двете страни да се въздържат от отрицателна реторика и да преминат към пълно прилагане на всички вече постигнати споразумения добросъвестно и своевременно, като решително продължат процеса на нормализация¹⁷.

След подписването на Споразумението за стабилизиране и асоцииране между Сърбия и Косово основна задача пред Косово е преодоляването на политическото противопоставяне в страната. Двете държави започнаха сложен преход от постконфликтна зона към стабилни демокрации преди повече от десетилетие. ЕС, от своя страна, играе ролята на лидер, отговорността да стимулира реформи и задължението да бъде партньор с правителствата на всяка една държава в региона.

В своите заключения от декември 2015 г. Съветът на ЕС подчертава, че Косово трябва „да изпълни бързо своята част от споразуменията и да взаимодейства конструктивно със Сърбия“ с цел нормализиране на отношенията, които са в основата на бъдещите преговори за присъединяване към ЕС. Както от Косово, така и от Сърбия се очаква „да продължат своя европейски път, като същевременно се избягват ситуации,

¹⁶ Съвет на ЕС (2015), Разширяване и процес на стабилизиране и асоцииране – Заключения на Съвета, Брюксел, 15 декември 2015 г.

¹⁷ Европейски парламент (2016), Резолюция на Европейския парламент от 4 февруари 2016 г. относно доклада за Сърбия за 2015 г. Страсбург, 2016 г.

при които едната от тях пречи на другата в тези усилия, с перспективата и двете да могат пълноценно да упражняват правата си и да изпълняват задълженията си¹⁸.

ЕС и Турция

Десетилетният процес на присъединяване на Турция към Европейския съюз продължава да предизвиква поляризиране на мненията не само в Съюза, но и в самата Турция. Европейският съюз многократно е потвърждавал ключовото значение на отношенията си с Турция като страна кандидатка и ключов партньор на Съюза. През декември 2015 г. се състоя първата от много време насам междуправителствена конференция за присъединяването на Турция, по време на която беше официално одобрено отварянето на глава 17 от преговорите, която е свързана с икономическите и финансови въпроси. Така общият брой на отворените с Турция преговорни глави става 15 от общо 35. На пресконференцията след срещата еврокомисарят Йоханес Хан се изказа положително за икономическия напредък на Турция, но допълни, че напредъкът към европейското членство на Турция ще зависи от темпото, с което ще се решават проблемите като върховенството на закона и най-вече зачитането на основните човешки права. Тази позиция е затвърдена и в заключенията на Съвета на ЕС относно разширяването и процеса на стабилизиране и асоцииране¹⁹.

На 9 май 2016 г. турският президент Ердоган обяви, че членството в ЕС е стратегическа цел за Турция. Само няколко дни преди това Върховният представител на ЕС по външната политика и политиката за сигурност Федерика Могерини заяви, че страната е все още твърде далеч от тази цел, допълвайки, че преговорите с Турция за влизане в ЕС са единствената възможност да се помогне на тази страна да се модернизира, спазвайки фундаменталните права, включително свободата на словото и медиите. Същевременно на 4 май 2016 г. ЕК предложи падане на визите за турските граждани. В доклада на Комисията се отбелязва, че *„Турция осъществи впечатляващ напредък, особено през последните седмици, в изпълнението на референтните показатели от нейната пътна карта за либерализиране на визовия режим“*, както и че *„Турските органи постигнаха забележителен напредък от срещата на върха между ЕС и Турция на 18 март досега и ние вярваме, че Турция е ангажирана с постигането на резултати във всички области (...) Комисията реши да внесе предложение за прехвърлянето на Турция в списъка на държавите, чиито граждани са освободени от изискването да притежават виза.“*²⁰

Като цяло европейските държави продължават да са разединени относно евентуалното бъдещо членство на Турция в Европейския съюз, дебатът около което добива

¹⁸ Съвет на ЕС (2015), Разширяване и процес на стабилизиране и асоцииране – Заключения на Съвета, Брюксел, 15 декември 2015 г.

¹⁹ Пак там.

²⁰ Европейска комисия (2016), Съобщение за медиите – Европейската комисия открива пътя за приемането до юни на решение за въвеждането на безвизов режим на пътуване за гражданите на Турция, Брюксел, 4 май 2016 г.

все повече проблематични въпросителни в контекста на бежанската криза, с която Старият континент трябва да се справи във възможно най-кратки срокове. Самият председател на Европейския съвет Доналд Туск заяви, че споразумението с Турция от март 2016 г. показва, че ЕС трябва ясно да дефинира пределите на своите отстъпки. По думите на Туск *„може да се водят преговори за пари, но никога за нашите ценности. Ние не можем да налагаме нашите правила на останалата част на света, но по същия начин и другите не могат да налагат на нас своите норми. Нашата свобода включва свободата на словото и тя няма да е обект на каквото и да е политически пазарлъци с който и да е партньор. Това послание трябва да чуе президентът на Турция Ердоган“*.²¹

ЕС и Източното партньорство

По време на пресконференцията на срещата на върха на Източното партньорство в Рига през май 2015 г. председателят на Европейския съвет Доналд Туск подчертава *„непрекъснатия, последователен и силен ангажимент на ЕС към Източното партньорство, което се основава на взаимни интереси и задължения, както и на свободната воля, суверенитета и независимостта на всички страни“*, допълвайки че общият интерес повелява *„да развиваме силни и по-тесни диференцирани отношения с всеки от нашите партньори (...) на фона на растящите заплахи пред стабилността и сигурността в региона“*.²² Междувременно обаче председателят на Европейския парламент признава, че в ЕС няма единно мнение за бъдещото развитие на Източното партньорство, а в приетата съвместна декларация не се споменава за възможно членство в ЕС на шестте страни от програмата (Армения, Азербайджан, Беларус, Грузия, Молдова и Украйна)²³.

По линия на Източното партньорство изключително актуален е въпросът със споразумението за асоциирането на Украйна с ЕС. То беше ратифицирано от Европейския парламент пред септември 2014 г., но отхвърлено от гражданите на Нидерландия в рамките на проведения общонационален референдум през април 2016 г. Проведен по-малко от 3 месеца преди британския референдум „за“ или „против“ оставането на страната в ЕС, нидерландският вот допринесе значително за засилване на напрежението и за поредната вълна на евроскептицизъм на Стария континент. Това затвърждава неблагоприятната тенденцията от началото на века много референдуми, в които се поставя някакъв въпрос за ЕС, да завършват с „не“ за Европа.

Заключение

Бъдещото разширяване на Европейския съюз е възможно, но и много трудна мисия във времена на сериозна бежанска криза и терористични заплахи. Европейското обе-

²¹ 'Protect our borders or be Blackmailed' – an interview of Donald Tusk, Le Figaro, 21 April 2016.

²² Европейски съвет (2015), Бележки на председателя Доналд Туск по време на пресконференцията на срещата на върха на Източното партньорство в Рига, 22 май 2015 г.

²³ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015).

динение няма друг избор освен да адаптира политиката си към новите обстоятелства, да прецизира своите методи и при необходимост да ги промени. От решаващо значение е подобряването на комуникацията с държавите кандидатки и тяхната ангажираност към преговорния процес и процеса на вземане на решения в институциите на ЕС. Това е особено валидно във времена, в които сред голяма част от гражданите на една от старите държави членки съществуват обезпокоителни нагласи за излизане от ЕС. Европейският съюз трябва да се опита да защити това, което е постигнал, а не да прави експерименти с „предимствата“ на дезинтеграцията. Към днешна дата това не е избор, а въпрос на оцеляване.

Библиография

1. Шопов, В. (2013), Европейската политика на разширяване – мисия замразена, сп. „Дипломация“, бр. 10, окт. 2013
2. Elbasani, A. (2013), European integration and transformation in the Western Balkans: Europeanization or business as usual?, Routledge, 2013.
3. The Nobel Peace Prize 2012 to the European Union (EU) - Press Release. Nobelprize.org. Nobel Media AB 2014. Web. 3 May 2016.
4. Sojic, M. (2016), EU Enlargement to the Western Balkans: Out of Sight, Out of Mind?, Policy Paper, Czech Visions for Europe, European Visions for the Czechs, Institute for European Policy, February 2016.

Официални документи

1. Договор за Европейския съюз (2009). Договорът от Лисабон - консолидирани текстове и коментари, Библиотека „Студии по Европейско право“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013.
2. Договор за функционирането на Европейския съюз (2009). Договорът от Лисабон – консолидирани текстове и коментари, Библиотека „Студии по Европейско право“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013.
3. Европейска комисия (2016). Съобщение за медиите - Европейската комисия открива пътя за приемането до юни на решение за въвеждането на безвизов режим на пътуване за гражданите на Турция, Брюксел, 4 май 2016 г.
4. Европейски парламент (2016). Резолюция на Европейския парламент от 10 март 2016 г. относно доклада за Македония за 2015 г. Страсбург, 2016 г.
5. Европейски парламент (2016). Резолюция на Европейския парламент от 10 март 2016 г. относно доклада за Черна гора за 2015 г. Страсбург, 2016 г.
6. Европейски парламент (2016). Резолюция на Европейския парламент от 4 февруари 2016 г. относно доклада за Сърбия за 2015 г. Страсбург, 2016 г.
7. Европейски парламент (2016). Резолюция на Европейския парламент от 14 април 2016 г. относно доклада за Албания за 2015 г. Страсбург, 2016 г.

8. Европейски съвет (2015). Бележки на председателя Доналд Туск по време на пресконференцията на срещата на върха на Източното партньорство в Рига, 22 май 2015 г.
9. Европейски съвет (2008). Заключение на председателството, 19-20 юни 2008, Брюксел.
10. Съвет на ЕС (2015). Разширяване и процес на стабилизиране и асоцииране – Заключение на Съвета, Брюксел, 15 декември 2015 г.
11. Council of the European Union (2014). Council conclusions on Albania. General Affairs Council meeting, Luxembourg, 24 June 2014.
12. European Commission (2016). Joint statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini and Commissioner Johannes Hahn on the occasion of Bosnia and Herzegovina submitting membership application, Brussels, 15 February 2016.
13. European Commission (2015). Press Release – Listening to You – President Juncker Holds Citizens' Dialogue in Brussels, 18 November 2015.
14. European Commission (2015). Fact Sheet – What's new in the 2015 enlargement package? Brussels, 10 November 2015.
15. European Commission (2014). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015, Brussels, 8 October 2014.
16. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015).